

Kształtowanie Modelu kurateli dla dorosłych w okręgu gdańskim

Zawód kuratora sądowego wyodrębnił się w Polsce na zapotrzebowanie wymiaru sprawiedliwości, stąd kuratela sądowa jest u nas merytorycznie i organizacyjnie związana z sądem. Historia kurateli dla dorosłych jest natomiast ściśle powiązana z rozwojem środków probacji i ich zaistnieniem w przepisach karnych.

- Kodeks Karny z 1932 roku przewidywał w Polsce stosowanie dozoru w stosunku do skazanych, którym warunkowo zawieszono wykonanie kary pozbawienia wolności
- Dozór mógł być sprawowany przez osoby i instytucje zasługujące na zaufanie. Przepis ten pozostał martwy do 1959 roku, kiedy to rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości została powołana instytucja kuratorów społecznych – tak więc od 1960 roku działają w Polsce kuratorzy społeczni dla dorosłych. Wkrótce okazało się jednak, że ich pracę należy organizować i koordynować. Konieczność powołania kuratorów zawodowych stała się oczywista, tym bardziej że orzecznictwo sądowe zdecydowanie zmierzało w kierunku stosowania środków nie izolacyjnych (probacyjnych). 3 marca 1965 roku Ministerstwo Sprawiedliwości wydało rozporządzenie określające prawa i obowiązki kuratorów zawodowych dla dorosłych. Na początku 1965 roku ustanowiono w Polsce 19 kuratorów zawodowych dla dorosłych do końca roku 30-stu.
- W Sądzie Wojewódzkim w Gdańsku rozpoczął pracę 1 kurator zawodowy dla dorosłych od 1.10.1965 roku, w 1966r. druga osoba, w 1967 roku jeszcze dwie. W 1968 roku pracowało już 5 osób, nastąpił pierwszy podział terytorialny. Dalszy rozwój kurateli dla dorosłych w okręgu gdańskim łączy się ściśle z polityką Ministerstwa Sprawiedliwości, z programem etatyzacji a także z kształtowaniem się pojęcia probacji w Polsce.

W 1976 roku w okręgu gdańskim pracowało już 27 kuratorów zawodowych dla dorosłych w poszczególnych sądach rejonowych i w Wydziale Penitencjarnym Sądu Wojewódzkiego w Gdańsku, powstała funkcja kierownika kuratorów, potem kuratora wojewódzkiego

Podobny stan kurateli trwał do 1994 roku, nadal w naszym okręgu było 27 kuratorów zawodowych dla dorosłych prowadzących łącznie 6604 spraw (w tym 4496 dozorów) przy średnim obciążeniu 236 na 1 kuratora zawodowego, wspomagało nas 465 kuratorów społecznych – była to kuratela tylko kontrolno – egzekwująca.

- Przełomowym rokiem dla rozwoju kurateli w okręgu gdańskim był 1995 rok. Ministerstwo Sprawiedliwości zachęcało do podjęcia pewnego rodzaju eksperymentu, przejścia w poszczególnych okręgach sądowych z modelu kurateli społeczno – zawodowej na model kurateli zawodowo – społecznej (z dużą przewagą kuratorów zawodowych z zachowaniem elementu społecznego kurateli) Podjęto się tej próbie kilka okręgów w Polsce, w tym okręg gdański. Nastąpiły znaczące zmiany w sposobie sprawowania kurateli dla dorosłych. Na potrzeby reformy otrzymaliśmy do pionu karnego 43 etaty kuratorskie i 11 etatów obsługi biurowej kuratorów, stąd kadra kuratorów dla dorosłych wzrosła z 27 do 70 etatów kuratorów pracujących w 8 Sądach Rejonowych i w Wydziale Penitencjarnym Sądu Wojewódzkiego. Kuratorzy zostali podzieleni na zespoły, którymi kierował koordynator – po wejściu w życie ustawy o kuratorach sądowych z 2001 roku większość koordynatorów zostało kierownikami zespołów. Można powiedzieć, że organizację w tym zakresie wyprzedziliśmy o 6 lat, działaliśmy w oparciu o wytyczne Ministerstwa Sprawiedliwości. Na koniec 1995 roku prowadziliśmy ogółem 7498 spraw, przy średnim obciążeniu 110 na 1 kuratora zawodowego, czyli stan prawie idealny – kuratorów społecznych było 286.

Dla porównania podam stan na 31 grudnia 2006 roku, kiedy 103 kuratorów zawodowych prowadziło ogółem 23.577 środków przy średnim obciążeniu 229 spraw na jednego kuratora zawodowego (czyli 2 razy więcej) prowadząc osobiście 35 – 40 dozorów w terenie. Kuratorzy pracują w 12 zespołach w 11 sądach rejonowych, współpracują z 837 kuratorami społecznymi.

Nie udało się stworzyć modelu kurateli zawodowo – społecznej, z powodu dużej liczby spraw, zwiększała się stale liczba kuratorów społecznych. Stało się tak z powodu wstrzymania etatyzacji naszego okręgu, większość etatów była kierowana do okręgów, które nie podjęły reformy kurateli, celem wyrównania obciążenia. W chwili obecnej okręg gdański jest na 6 miejscu w kraju pod względem obciążenia, spośród 45 okręgów sądowych. Większe obciążenie pracą jest tylko w SO w Poznaniu, SO w Warszawie, Katowicach, Świdnicy i Łodzi.

Pod względem etatów kuratorów zawodowych także jesteśmy na 6 miejscu w Polsce. Sytuacja trochę zmieniła się na lepsze, gdyż w 2007 roku otrzymaliśmy 10 dodatkowych etatów dla pionu kurateli dla dorosłych. Obecny stan kadry to 113 kuratorów zawodowych, wspomaga nas 881 kuratorów społecznych, obciążenie spadnie, będzie wynosić 208 spraw na 1 kuratora zawodowego.

Mimo że nie udało się wprowadzić modelu kurateli zawodowo – społecznej, kuratela dla dorosłych w okręgu gdańskim znacznie zmieniła się od 1995 roku, można z pewnością stwierdzić, że

jest to kuratela wychowująco - kontrolna nie zaś kontrolno – egzekwująca. Nie liczba przydzielonych etatów była dla nas najważniejsza ale zmiany w sposobie myślenia, zdobywanie odpowiedniej wiedzy niezbędnej w sprawowaniu dozorów.

Duży wpływ na sposób sprawowania kurateli, kształtowanie kurateli w okręgu gdańskim miała praca Komisji do Spraw Reformy Kurateli dla Dorosłych, powołanej przez Ministra Sprawiedliwości w 1995 roku. W jej kilkunasto- osobowym składzie byli pracownicy naukowi i kuratorzy. Komisja do spraw reformy kurateli dla dorosłych pracowała przez 3 lata sporządzając do Ministerstwa Sprawiedliwości kolejne projekty ustaw o zawodzie kuratora, rozporządzenia a co najważniejsze – określiła podstawy teoretyczne nowoczesnej kurateli zawodowej (zadania i czynności kuratora dla dorosłych w modelu kurateli wychowującej)

Komisji przewodniczył Profesor Andrzej Bałandynowicz z Uniwersytetu Warszawskiego, autor m.in. książki, pt.: „Probacja – wychowanie do wolności”, która stała się podręcznikiem dla kuratorów w okręgach objętych reformą. Profesor twierdzi, że zadania kuratora przypisane ustawami określają 3 funkcje:

1. Funkcja informacyjno – diagnostyczna pracy kuratora. Do zadań kuratora należy tu wystawianie diagnozy na podstawie danych osobopoznawczych i środowiskowych
2. Funkcja wychowawcza, obejmująca zadania wychowawczo – resocjalizacyjne i kontrolno – nadzorcze w sądowym postępowaniu wykonawczym, w tym podstawione zadanie jakim jest wykonywanie środków probacyjnych. Główną metodą pracy kuratora z dozorowanym jest metoda indywidualnych przypadków (casework) z ustaleniem diagnozy społecznego i wychowawczego problemu jednostki, wyjaśnieniem i oszacowaniem pod względem wychowawczym aktualnego i perspektywicznego stanu sytuacji życiowej skazanego i stworzeniem projektu planu resocjalizacji na podstawie diagnozy.
3. Funkcja pomocowo – doradcza lub interwencyjno – reprezentacyjna obejmująca reprezentowanie interesów dorosłych skazanych a także mająca ogromne znaczenie profilaktyczne gdyż obejmuje także pomoc dla rodzin podopiecznych w rozwiązywaniu ich różnych problemów. Podczas prowadzenia dozorów podstawą jest udostępnienie świadczeń socjalnych, czyli umożliwienie korzystania z form pomocy oferowanej przez środowisko lokalne i wspólna praca z podopiecznymi nad rozwiązaniem problemów utrudniających mu poprawne funkcjonowanie w społeczeństwie (jest to forma opieki aktywizującej)

Przedstawione podstawy teoretyczne były filarami tworzenia nowej kurateli, także o okręgu gdańskim. Co już osiągnęliśmy, jak zmieniła się nasza kuratela?

1. Mamy kadre bardzo dobrze wykształconą i stale poszerzającą swoją wiedzę. Oprócz szkoleń organizowanych przez Sąd Okręgowy, kuratorzy korzystają ze szkoleń oferowanych przez specjalistyczne ośrodki w Polsce i w środowisku lokalnym, często sami je finansują. Kończą studia podyplomowe, uzyskują certyfikaty w różnych specjalnościach. W przewadze są to ludzie społecznej pasji, nie liczą godzin pracy. Widocznie jest zaangażowanie osobiste, współuczestnictwo w prowadzonym procesie resocjalizacji, profesjonalizm.
2. Dzięki zdobytej wiedzy nauczyliśmy się prowadzić dozory metodą indywidualnych przypadków. Techniki diagnostyczne i wychowawcze są wykorzystywane do ustalenia problemów skazanych, na podstawie diagnozy środowiskowej i pedagogicznej są tworzone plany pracy dostosowane do autonomicznych cech podopiecznego. Zgodnie z ustalonym planem, wspólnie rozwiązujemy problemy adaptacyjne. Po udzielaniu wszechstronnej pomocy kontrolujemy i egzekwujemy obowiązki nałożone przez sąd.. Modyfikacja okresu próby, składanie wniosków do sądu o ustanowienie, rozszerzenie lub zmianę obowiązków w okresie próby, o zwolnienie z obowiązków, o zwolnienie z dozoru, w zależności od potrzeb prowadzonego środka probacji – jest nie tylko prawem ale i obowiązkiem każdego kuratora. W ocenie pracy kuratora liczba wystawionych wniosków w ciągu roku jest ważnym wskaźnikiem jego aktywności. Kuratorzy stosują wnioski jako system kar i nagród a także w zależności od indywidualnych potrzeb podopiecznego. Znacznie wzrosła liczba wniosków przedstawianych sądowi, kuratorzy wykazują tu dużą aktywność. W 2006 roku skierowali 9658 wniosków usprawniających przebieg okresu próby.
3. Dla dobra podopiecznego pracujemy z całą jego rodziną, jest to widocznie nie tylko w trakcie dozorów i przerw w karze. Przygotowujemy skazanych do wyjścia na wolność poprzez tworzenie programów wolnościowych a jego środowisko rodzinne do powrotu skazanego. Organizujemy pomoc postpenitencjarną, w tym doradztwo w rozwiązywaniu problemów adaptacyjnych i życiowych. Współdziałamy w tym zakresie z placówkami, instytucjami i organizacjami sprawującymi opiekę oraz udzielającymi fachowej pomocy. Kuratorzy udzielają pomocy z funduszu pomocy postpenitencjarnej; według przepisów jest ona udzielana osobom zwolnionym z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz ich rodzinom, pokrzywdzonym przestępstwem i rodzinom osób pozbawionych wolności. Są to nie tylko świadczenia pieniężne ale także odzież, żywność, leki, opłacanie czynszów i zakwaterowania. Pokrywaliśmy koszty kursów zawodowych, specjalistycznych porad i leczenia.
- Na wyróżnienia zasługuje świadczenie stałej pomocy dla dzieci skazanych. Kuratorzy organizują dla nich spotkania świąteczne, paczki noworoczne i na początek roku szkolnego, a także imprezy i wypoczynek letni. Dla rodzin paczki żywnościowe i z środkami higieny osobistej.
4. Nawiazaliśmy ścisłe kontakty ze służbą więzienną – praca kuratorów zintegrowała się na stałe z pionem penitencjarnym zakładów karnych. Na terenie 2 jednostek więziennictwa w Gdańsku działają nadal, od miesiąca listopada 1995 roku, dwaj kuratorzy o zakresie czynności kuratora penitencjarnego (szkoda, że kodyfikacja karana z 1997 roku nie uwzględniła tej funkcji, mimo że była ujęta w projekcie kkw) Udzielali oni pomocy najbardziej potrzebującym

już na terenie zakładu karnego, uwzględniając prawo skazanego do komunikowania się z kuratorem sądowym. Obecnie kuratorzy zawodowi z sądów rejonowych na terenie których funkcjonują jednostki więziennictwa, biorą udział w posiedzeniach sądu w poszczególnych 7 zakładach karnych o udzielenie warunkowego przedterminowego zwolnienia i przerwy w karze. Są obecni na wokandach o odwołanie warunkowego zwolnienia i przerwy w karze. Po posiedzeniach sądu sporządzają notatki urzędowe z pierwszej rozmowy z warunkowo zwolnionym z zakładu karnego. Codzienne kontakty kuratorów z wychowawcami w zakładach karnych oraz urzędami, instytucjami, stowarzyszeniami świadczącymi pomoc w środowisku lokalnym są omawiane na rocznych konferencjach kuratorów zawodowych dla dorosłych z pionem penitencjarnym służby więziennej w Ośrodku Doskonalenia Kadr Służby Więziennej w Zwartowie, częste są także wspólne szkolenia. Ostatnio z zakresem przemocy w rodzinie i wspólnego prowadzenia programu korekcyjno – edukacyjnego dla sprawców przemocy domowej. Jest to „Program z Duluth” przedstawiony nam przez wykładowców Fundacji im. Stefana Batorego. Po przeszkoleniu w 2006 roku, kuratorzy dla dorosłych zorganizowali prowadzenie tego programu w izolacji – na terenie ZK w Malborku, a także w warunkach wolnościowych na terenie domu dla bezdomnych Stowarzyszenia AGAPE w Malborku. W trakcie organizacji prowadzenia programu są kuratorzy dla dorosłych w SR w Kwidzynie, którzy będą prowadzić program także na terenie ZK w Sztumie i domu Stowarzyszenia AGAPE w Borowym Młynie. Kuratorzy zawodowi dla dorosłych w Kwidzynie są również współpartnerami programu „Nowa Droga” w ramach europejskiego programu EQUUEL realizowanego na terenie ZK w Sztumie. Głównym zadaniem kuratorów w ramach tego programu jest rozpoznanie potrzeb postpenitencjarnych skazanego objętego programem wolnościowym oraz pomoc w rozwiązywaniu problemów poprzez współpracę z różnymi instytucjami świadczącymi pomoc w sytuacjach kryzysowych.

5. Zwróciliśmy dużą uwagę na zaistnienie w środowisku lokalnym. Każdy kurator ma obowiązek współpracy z urzędami, instytucjami i stowarzyszeniami istniejącymi w jego terenie. Kuratorzy angażują się w te działania dla dobra podopiecznych i ich rodzin. Codzienne są ich kontakty ze wspomnianym już Stowarzyszeniem AGAPE są współtwórcami Stowarzyszenia Pomocy Osobom Wychodzącym na Wolność EMAUS z Kocięskim Stowarzyszeniem Pomocy Dziecku i Rodzinie, Stowarzyszeniem Penitencjarnym PATRONAT Stowarzyszeniem Pomoc i Powrót a także innymi organizacjami współuczestniczącymi w społeczeństwie w wykonywaniu kar oraz świadczącymi pomoc w społecznej readaptacji skazanych. Jest to też szeroko rozumiana działalność profilaktyczna.
- Trudności w pracy kuratorów zawodowych dla dorosłych, problemy które należy rozwiązać. Szczególnie trudną do zrealizowania jest pomoc dla skazanych przewlekle chorych – bez możliwości zatrudnienia, nie posiadających stałego miejsca zamieszkania, którym natychmiast po zwolnieniu trzeba zapewnić egzystencję.
- Kuratorzy nadal nie mogą liczyć na pełne zrozumienie problemu readaptacji skazanych w środowisku lokalnym, mimo takich rozwiązań prawnych, które zapewniają współuczestnictwo społeczeństwa w całym sądowym postępowaniu wykonawczym. Zbyt małe jest zrozumienie sprawy przez władze samorządowe i środowisko lokalne, władze lokalne niechętnie zajmują się tym problemem. Nie brakuje miejsc dla bezdomnych w noclegowniach, domach różnego rodzaju stowarzyszeń, jednak mało jest skutecznych programów wychodzenia z bezdomności
- Zła sytuacja w państwowej służbie zdrowia, trudny dostęp do lekarzy specjalistów znacznie utrudnia pracę ze skazanym. Dość dobrze jest zorganizowane leczenie i terapia uzależnienia od alkoholu i narkotyków. Brak jest jednak lekarzy seksuologów, do których można by kierować skazanych za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i z zaburzeniami preferencji seksualnych.
- Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 roku zapewniła zintegrowaną pomoc w formie doradztwa, interwencji kryzysowej i wsparcia, gorzej jest z ochroną przed dalszym krzywdzeniem. Tutaj duże znaczenie ma upowszechnianie programu korekcyjno – edukacyjnego dla sprawców przemocy domowej oraz zapewnienie miejsca pobytu dla sprawcy przy zrealizowaniu obowiązku opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzoną – dopiero teraz powstają pierwsze domy dla tych skazanych.
- Nadal kuratorzy dla dorosłych prowadzą zbyt dużą liczbę spraw: dozorów, kontroli okresu próby bez dozoru kuratora, kary ograniczenia wolności oraz wywiadów, w szczególności w postępowaniu wykonawczym. Mimo powstania sekretariatów zespołów kuratorskiej służby sądowej, jeszcze zbyt dużo jest czynności biurowych które musi wykonywać kurator bo tak nakazują przepisy, np. egzekwowanie obowiązków finansowych i sprawdzanie ich realizacji. Podstawowym, najważniejszym zadaniem kuratora obecnie zbyt marginalnie czynionym, powinno być prowadzenie dozorów metodą indywidualnego przypadku przy wykorzystaniu społecznych form pomocowych. Probacja jest jedyną alternatywą dla izolacji więziennej degradującej osobowość ludzką. Uchwała Senatu Rzeczypospolitej z dnia 3.06.2004r. w sprawie polityki karnej w Polsce wskazywała na konieczność podjęcia intensywnych działań informacyjnych mających na celu przełamanie stereotypowych przekonań społeczeństwa, że skuteczne zwalczanie przestępczości wymaga zwiększenia represyjności. Należy propagować ideę sprawiedliwości naprawczej i system środków probacji. Z całą pewnością jest to zrozumiałe w kraju Jana Augustusa bostońskiego szewca, którego uważamy za pierwszego kuratora dla osób dorosłych.

Stanford Bates, znany amerykański ekspert prawa karnego stwierdził:

„ probacja może być uważana za inwestycję w ludzkość. Zachęca zamiast przynosić rozgoryczenie. Buduje a nie degraduje. Jest inwestycją w ochronę społeczeństwa.”